

REGIONALNE I DRUŠTVENO-EKONOMSKE FUNKCIJE GRADA TUZLE

Almira Bećirović, Javna ustanova Osnovna škola „Brčanska Malta“ Tuzla
almira.becirovic@hotmail.com

Fadila Kudumović Dostović, Univerzitet u Tuzli, Prirodnomatematički fakultet,
Odsjek za geografiju Univerzitetska 4, 75000 Tuzla
fadila.kudumovic-dostovic@untz.ba

Regionalni centri su najvažniji nosioci i pokretači razvoja, te osnova budućeg prosperiteta kako regija pojedinačno tako i države u cjelini. Tuzla kao regionalni centar prvog reda na području Sjeveroistočne Bosne imala je, a i danas ima, najvažniju ulogu u razvoju ove regije koja je od 1960.-ih do 1980.-ih godina postala glavno središte rudarstva, industrije i obrazovanja. Zahvaljujući tome krajem XX vijeka ka Tuzli je gravitiralo preko 40.000 dnevnih migranata iz svih dijelova regionalnog teritorija. U periodu nakon posljednjeg rata u Bosni i Hercegovini Tuzla se, kao i drugi regionalni centri nižeg reda na području Sjeveroistočne Bosne, odlikuje polarizovanim i nepovoljnim razvojem koji je administrativno-politički ograničen na entitete, kantone i distrikt. Na početku XXI vijeka Tuzla se pod uticajem dugogodišnjih izmijenjenih političkih, administrativnih i ekonomskih prilika u funkcionalnom smislu značajno mijenja, a promjene su najvidljivije kroz rast poslovnih i funkcija tercijarnog i kvartarnog sektora i opadanju proizvodnih funkcija koje su tokom XX vijeka bile baza funkcionalne strukture Tuzle.

U radu su prikazane i analizirane najvažnije odlike savremenih funkcija grada Tuzle (radne, privredne i važne javne funkcije) kroz ukupnu zaposlenost/nezaposlenost i radnu snagu, te zaposlenost po sektorima djelatnosti (industrijska, trgovačka, turistička, saobraćajna, poljoprivredna, obrazovna, zdravstvena i kulturna) kao i kroz strukturu poslovnih subjekata u gradu Tuzli u prvim decenijama XXI vijeka.

Ključne riječi: regionalni centar, zaposlenost, poslovni subjekti, funkcija rada, privredne i javne funkcije, Grad Tuzla,

REGIONAL AND SOCIO-ECONOMIC FUNCTIONS OF THE CITY OF TUZLA

Almira Bećirović, Elementary school „Brčanska Malta“ Tuzla
almira.becirovic@hotmail.com

Fadila Kudumović Dostović, University in Tuzla, Faculty of Natural sciences and mathematics, Geography Department, 75000 Tuzla
fadila.kudumovic-dostovic@untz.ba

Regional centers are the most important carriers and drivers of development, and the basis for future prosperity of both the region individually and the country as a whole. Tuzla, as a regional center of the first order in the area of Northeast Bosnia, had, and still has, the most important role in the development of this region, which from the 1960s to the 1980s became the main center of mining, industry and education. Because of that, at the end of the 20th century, over 40,000 daily migrants from all parts of the regional territory gravitated towards Tuzla. In the period after the last war in Bosnia and Herzegovina, Tuzla, like other

lower-ranking regional centers in Northeast Bosnia, was characterized by polarized and unfavourable development that was administratively and politically limited to the entities, cantons and districts. At the beginning of the 21st century, Tuzla changed significantly in the functional sense under the influence of long-term changed political, administrative and economic circumstances, and the changes are most visible through the growth of business and tertiary and quaternary functions and declining production functions that were the basis of Tuzla's functional structure.

The paper presents and analyzes the most important features of modern functions of the city of Tuzla (labor, economic and important public functions) through total employment /unemployment and labor force, and employment by sectors of activity (industrial, trade, tourism, transport, agriculture, education, health and cultural) as well as through the structure of business entities in the city of Tuzla in the first decades of the 21st century.

Key words: regional center, employment, business entities, job function, economic and public functions, City of Tuzla.

UVOD

Funkcije koje grad obavlja za užu ili širu okolinu najbolje ukazuju na važnost toga grada i njegov društveno-ekonomski položaj u hijerarhiji gradova neke zemlje ili regije. Pod uticajem društveno-ekonomskih i političkih prilika, gradovi kao i funkcije koje imaju podložne su stalnim promjenama i transformacijama (Smlatić, 1978). Grad u prostoru ima, kako se često naglašava, žarišno značenje koje se može razmotriti sa dva gledišta. Prvo, kao žarište socijalno-ekonomske transformacije okolice pod uticajem njegove funkcije rada, te drugo kao glavnog nosioca i inicijatora funkcionalnih odnosa i funkcionalne organizacije prostora (Vresk, 2002, 36-37). Tuzla, grad duge i bogate historije, tradicije, kulture i ekonomskog razvoja, je u drugoj polovini XX vijeka postao politički, upravni, administrativni, obrazovni, zdravstveni, kulturni i sportski centar regije Sjeveroistočne Bosne, a demografskim snaženjem vrlo brzo postao je treći grad po veličini u Bosni i Hercegovini (iza Sarajeva i Banja Luke).

Razlike u funkcijama između regionalnog centra i glavnog grada države su mnogostruke, ali im je zajedničko da imaju svoju ekonomsku funkciju u mnogočemu različitu od ostalih gradova u državi. Glavni gradovi egzistiraju na trosektorskoj ekonomskoj matrici: na jednoj su strani međunarodna ekonomija i njezini predstavnici koji hoće baš u glavni grad (finansijsko - trgovački grad), drugi sektor je budžetski temeljen na funkcijama države (političko - administrativni grad), a treći čini lokalna ekonomija koja je, kao i u svim drugim gradovima, podvrgnuta globalnoj konkurenciji, fiskalnim opterećenjima i kojoj je restrukturiranje najvažnija strategija (uslužno - industrijski grad)(Filipić, 2016). Obzirom na status i ovlasti kantonalnih i entitetskih centara u Bosni i Hercegovini, pa i Tuzle između ostalih, oni u velikoj mjeri imaju obilježja glavnog grada, osim što u bosanskohercegovačkim uslovima ne mogu imati funkciju međunarodnog ekonomskog centra. Po drugim parametrima, a posebno demografskim, oni predstavljaju ključna čvorišta kako koncentracije stanovništva tako i ekonomskog razvoja.

Na prostoru Grada Tuzle je, prema podacima posljednjeg popisa stanovništva iz 2013. godine, živjelo 110.979 stanovnika (u užoj gradskoj zoni 74.457 stanovnika, a u širem gradskom području još 36.522 stanovnika). Od kraja 1990-ih centar je i najmnogoljudnijeg

kantona Federacije BiH, a sa gustom naseljenosti od preko 1.000 st/km² predstavlja i jedno od najnaseljenijih gradskih područja Bosne i Hercegovine (*Bećirović, Kudumović-Dostović, 2019.*). S obzirom na snažan industrijski razvoj od 1950-ih godina Tuzla doživljava velike promjene u funkcionalnoj strukturi koje se odražavaju na širenje gravitacionog područja grada. Industrijski razvoj pratio je razvoj i drugih djelatnosti (obrazovanje, zdravstvo, uprava, kultura i drugo) i privlačio stanovništvo ne samo iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine nego i bivše Jugoslavije (*Klapić, 2002*). Ipak najveći broj stanovnika (dnevni migranata) u Tuzlu je krajem 1980.-ih dolazio sa područja regije Sjeveroistočne Bosne (40.360), a najviše sa područja tuzlanske i njoj susjednih općina (*Kudumović-Dostović, Tufekčić, 2016*).

Osnovu istraživačkog pristupa u ovom radu čine metoda analize i sinteze, te prostorne komparacije, upotpunjene tabelarnom analizom statističkih podataka. Obzirom da su funkcije i značaj Tuzle kao regionalnog centra u proteklom periodu znatno izmijenjeni, osnovni cilj ovog rada je identificirati, utvrditi i analizirati odlike savremenih privrednih i ostalih (javni) funkcija grada sa naglaskom na analizu industrijske, trgovačke, saobraćajne, turističke, obrazovne, zdravstvene i kulturne funkcije. U radu se, na osnovu dosadašnjih saznanja o istraživanom prostoru i analiziranja dostupne literature, pošlo od pretpostavke da u Gradu Tuzli u prvim decenijama XXI vijeka dolazi do porasta broja poslovnih i uslužnih funkcija i njihovog prostornog širenja, te istovremenog opadanja broja proizvodnih funkcija i njihovog prostornog smanjivanja.

FUNKCIJA RADA GRADA TUZLE

Kada govorimo o funkciji rada u gradu ona se može iskazati brojem zaposlenih ili brojem radnih mjesta. Ova dva indikatora rijetko se podudaraju, s obzirom da se često u određenim djelatnostima privrede javlja višak, odnosno manjak radnih mjesta (*Vresk, 2002*). Dakle, najvažniji faktor privrednog razvoja grada je radna snaga, odnosno nivo zaposlenosti stanovništva i kao takav predstavlja pouzdan indikator nivoa razvijenosti i stanja ukupne privrede. Kada je u pitanju radna snaga, do 90-ih godina prošlog vijeka, prisutan je dominantan udio djelatnosti u društvenom sektoru u kome je 1990. godine bilo zaposleno oko 98,59% u odnosu na ukupan broj zaposlenih na području grada Tuzla, dok je u istom periodu individualni sektor svojine sa učešćem zaposlenosti od oko 2,41% bio zanemaren i kao razvojna mogućnost u potpunosti neiskorišten i zapostavljen. Dinamika zapošljavanja stanovništva do 1990. godine bila je povezana sa investicionim ulaganjima u pojedine sektore privrednih djelatnosti. Najveći broj novootvorenih radnih mjesta ostvaren je u industriji (oko 40%), zatim u trgovini (oko 15,3%), saobraćaju (oko 14,2%) i građevinarstvu (oko 14,2%) (*Klapić, 2013*). Postratni i tranzicijski period vrlo nepovoljno su se odrazili na ekonomsko-razvojnu poziciju grada. U ovom periodu loše sprovedena privatizacija, zastarjela tehnologija, nelojalna konkurencija i drugi slični razlozi, su mnogobrojna preduzeća (nosioc privrednog razvoja) doveli do potpunog propadanja. To se negativno odrazilo i na radnu snagu, odnosno došlo je do smanjenja stope zaposlenog i do povećanja stope nezaposlenog stanovništva, kao i do opadanja životnog standarda stanovništva Tuzle. Početkom 2000.-ih godina vidljiv je napredak u privrednom razvoju, što se pozitivno odrazilo i na povećanje broja zaposlenih na području grada. Prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva iz 2013. godine, od ukupno 110.979 stanovnika Tuzle 52.705 je bilo radno sposobnih, odnosno 47,5%. Analiza kretanja broja zaposlenih u posmatranom periodu (tabela 1) pokazuje da se u 2018. godini broj zaposlenih povećao za

5.917 lica u odnosu na 2002. godinu. U ovom periodu evidentan je rast broja zaposlenih (sa 29.737 u 2002. godini na 32.709 u 2012. godini), a najveća stopa zaposlenosti (67,6%) ostvarena je u 2018. godini.

Tabela 1. Broj zaposlenih, nezaposlenih i radne snage u Gradu Tuzla od 2002 do 2018. godine

Godina	Broj zaposlenih	Broj nezaposlenih	Radna snaga	Stopa zaposlenosti %	Stopa nezaposlenosti %	Višak zaposlenosti u odnosu na nezaposlenost
2002.	29.737	14.673	44.410	67,0	33,0	15.064
2005.	28.250	17.565	45.815	61,7	38,3	10.685
2010.	32.971	18.579	51.550	64,0	36,0	14.392
2012.	32.709	20.210	52.919	61,8	38,3	12.499
2013.	31.558	20.284	52.842	59,7	40,3	11.274
2014.	31.284	20.560	51.844	60,3	39,7	10.724
2015.	31.025	20.819	51.844	59,8	40,2	10.206
2016.	30.866	19.156	50.022	61,7	38,3	11.710
2017.	31.244	18.203	49.447	63,1	36,9	13.041
2018.	35.654	17.051	52.705	67,6	32,4	18.603

Izvor: Klapić, M., 2013., Socioekonomski pokazatelji po općinama u Tuzlanskom kantonu u 2015. godini; Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH u 2016., 2017., 2018. godini;

U navedenom periodu stopa zaposlenosti stanovništva Tuzle viša je u odnosu na ukupnu radnu snagu, a također viša je i u odnosu na stopu zaposlenosti na nivou Tuzlanskog kantona koja je u 2018. godini iznosila 31,1% (*Makroekonomski pokazatelji po kantonima FBiH 2018., 2019.*). Istovremeno, stopa nezaposlenih u analiziranom periodu je u porastu i kretala se od 33% u 2002. godini do 40,2% u 2015. godini. Nakon 2015. godine stopa nezaposlenosti pokazuje tendenciju opadanja i u 2018. godini iznosila je 32,4%. Višak zaposlenih u odnosu na broj nezaposlenih lica na području Grada Tuzla bio je najniži u 2015. godini i iznosio je 10.206 lica, a najveći u 2018. godini i iznosio je 18.603 lica.

Uočljivo je da se u posljednjih 20-ak godina Grad Tuzla razvija kao servisni grad. Na osnovu analize (tabela 2) vidljivo je da je u savremenom razdoblju na prostoru Grada Tuzla prisutan trend rasta broja zaposlenih u proizvodnji usluga, dok je istovremeno prisutan trend velikog pada broja zaposlenih u proizvodnji dobara (industrija). Analizom broja zaposlenih stanovnika po djelatnostima u Gradu Tuzla i Tuzlanskom kantonu došlo se do rezultata da je na prostoru Grada Tuzla prisutan trend rasta broja zaposlenih u djelatnostima tercijarnog i kvartarnog sektora, dok je istovremeno prisutan trend značajnog pada broja zaposlenih u djelatnostima sekundarnog sektora, a posebno industrije. U periodu od 2009. do 2011. god. evidentano je rastuće učešće djelatnosti tercijarnog i kvartarnog sektora (71,2% u 2011. godini) u ukupnoj zaposlenosti, kao i značajno veće učešće na nivou Tuzlanskog kantona (57,9%). (*Tabela 2*)

Tabela 2. Broj zaposlenih stanovnika po djelatnostima u Gradu Tuzla i Tuzlanskom kantonu u za 2009., 2010. i 2011. godinu

SEKTORI DJELATNOSTI	GRAD TUZLA					TUZLANSKI KANTON		Udio Tuzle u TK (%)
	2009.	Učešće (%)	2010.	2011.	Učešće (%)	2011.	Učešće (%)	

PRIMARNI SEKTOR	106	0,3	106	103	0,3	1.154	1,4	8,9
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	106	0,3	106	103	0,3	1.154	1,4	8,9
SEKUNDARNI SEKTOR	9.895	30,4	9.739	9.320	28,5	33.825	40,8	27,6
Prerađivačka industrija, rudarstvo i elektroenergetika	7.707	23,7	7.606	7.209	22,0	28.818	43,7	25,0
Građevinarstvo	2.188	6,7	2.133	2.111	6,4	5.007	6,0	42,2
TERCIJARNI SEKTOR I OSTALE DJEL.	22.535	69,3	23.126	23.315	71,2	47.967	57,8	48,6
Trgovina	5.482	16,8	5.597	5.500	16,8	13.972	16,8	39,4
Ugostiteljstvo	1.068	3,3	1.088	1.052	3,2	2.818	3,4	37,3
Saobraćaj	2.825	8,7	2.968	2.939	9,0	6.051	7,3	48,6
Finansijsko posredovanje	795	2,4	935	971	3,0	1.429	1,7	67,9
Poslovanje nekretninama	1.862	5,7	1.922	2.057	6,3	2.801	3,4	73,4
Javna uprava	2.794	8,6	2.803	2.843	8,7	5.290	6,4	53,7
Obrazovanje	2.755	8,5	2.817	2.868	8,8	7.573	9,1	37,9
Zdravstvo	3.711	11,4	3.724	3.795	11,6	5.921	7,1	64,1
Ostale javne, komunalne i dr. dj.	1.241	3,8	1.272	1.290	3,9	2.167	2,6	59,5
UKUPNO	32.536	100,0	32.971	32.738	100,0	82.946	100,0	39,5

Izvor: Klapić, M., 2013., str.137

U ovom periodu prilivom radne snage u gotovo sve uslužne djelatnosti, otvoreno je 780 novih radnih mjesta, u poslovanju nekretninama 195, finansijskom posredovanju 176, obrazovanju 113, zdravstvu 84, javnoj upravi 49, trgovini 18, a u ostalim javnim, komunalnim i drugim djelatnostima 49 novozaposlenih. U ovom periodu jedino je u oblasti ugostiteljstva zabilježen manji broj zaposlenih za 16 lica. Priliv radne snage rezultirao je porastom učešća tercijarnog i kvartarnog sektora u ukupnom broju zaposlenih za 2%, od 69,3% u 2009. godini do 71,2% u 2011. godini. Najveći udio zaposlenih u 2011. godini je u djelatnostima tercijarnog i kvartarnog sektora. Na prvom mjestu je trgovina (16,8%), zatim zdravstvo (11,6%), saobraćaj (9,0%), obrazovanje (8,8%), javna uprava (8,7%), poslovanje nekretninama (6,3%), ostale javne, komunalne i druge djelatnosti (3,9%), ugostiteljstvo (3,2%), te finansijsko posredovanje (3,0%). U djelatnostima sekundarnog sektora, koji je još uvijek pod udarom tranzicijskih procesa i u fazi transformacije, ukupan broj zaposlenih smanjen je za 1,9%, (sa 30,4% u 2009. godini na 28,5% u 2011. godini). U ovom periodu broj zaposlenih u industriji i rudarstvu smanjen je za 498 zaposlenih, a u građevinarstvu za 77 zaposlenih lica. Djelatnosti primarnog sektora (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo) sa učešćem u ukupnoj zaposlenosti sa svega 0,3% nalaze se na margini zaposlenosti grada, bez obzira na raspoložive resurse. Komparacijom broja zaposlenih po sektorima djelatnosti Tuzle i Tuzlanskog kantona, uočljivo je da grad Tuzla participira dosta više u djelatnostima tercijarnog i kvartarnog sektora (71,2%) u odnosu na kanton (48,6%), zatim slijede djelatnosti sekundarnog sektora (28,5%), dok najmanju stopu zaposlenosti bilježi primarni sektor (0,3%).

Rast broja zaposlenih u Tuzli pratio je i rast broja poslovnih subjekata na području grada. Prema stanju na kraju 2018. godine, registrovano je i djeluje 9.460 poslovnih subjekata (3.825 pravnih osoba, 2.055 jedinica u sastavu i 1.580 obrta). U posmatranom periodu od 15 godina (2003-2018.) dinamika osnivanja poslovnih subjekata na području Tuzle je u porastu, a godišnje se u prosjeku registrovalo 264 poslovna subjekta (110 pravnih osoba, 48 jedinica u sastavu, te 105 obrta). U 2018. godini u ukupnom broju poslovnih subjekata kantona Tuzla je imala najveće učešće od 35,1%. Također, Tuzla u kantonalnoj privrednoj strukturi ima najveći udio u broju pravnih lica (oko 40%), organizacionih jedinica u sastavu postojećih kompanija (oko 30%) kao i u malim obrtima (oko 30%). (Tabela 3.).

Tabela 3. Struktura poslovnih subjekata u gradu Tuzla

GRAD TUZLA	2003.	2011.	2016.	2017.	2018.	Povećanje 2003-2018	Godišnji prosjek
Pravne osobe	2.173	3.239	3.559	3.722	3.825	1.652	110
Podružnice u sastavu	1.322	1.933	1.960	2.086	2.055	733	48
Obrti	2.005	3.250	3.515	3.491	3.580	1.575	105
Ukupno poslovnih subjekata	5.500	8.422	9.034	9.299	9.460	3.960	264
Tuzlanski kanton							
Pravne osobe	5.177	7.931	9.071	9.243	9.514	4.337	289
Podružnice u sastavu	3.500	5.280	5.745	5.896	5.892	2.392	159
Obrti	6.254	10.376	11.439	11.299	11.531	5.277	351
Ukupno poslovnih subjekata	14.931	23.587	26.255	26.438	26.937	12.006	8.004

Izvor: Klapić, M., 2013., Statistički godišnjak/ljetopis FBiH 2017, 2018. i 2019.g i Tuzlanski kanton u brojkama 2016., 2017. i 2018.g.

PRIVREDNE FUNKCIJE GRADA TUZLE

Funkcije grada zavise od njegovih relacija sa okruženjem, odnosno regijom koja ga okružuje. Gradske funkcije direktno su povezane sa osnovnim određenjem grada iz čega proizilazi da grad ima dvije osnovne funkcije, a to su funkcija proizvodnje roba i usluga i funkcija stanovanja i rada gradskog stanovništva. Analiza funkcija grada Tuzle obuhvatit će analizu najvažnijih privrednih djelatnosti počev od industrijskih, preko trgovinskih i saobraćajnih do turističkih.

Industrijske funkcije Tuzle odigrale su temeljnu ulogu u njezinom savremenom razvoju. Grad Tuzla i njegovo šire područje ima obilne prirodne resurse i povoljne prirodne uvjete za razvoj industrijske djelatnosti na svom prostoru. Industrija Tuzle bila je vodeća privredna djelatnost do početka 1990.-ih godina prošlog vijeka sa najvećim učešćem u ostvarivanju ukupnih privrednih efekata (u zaposlenosti oko 45%, a u društvenom proizvodu oko 50%). Danas je industrija na području grada disperzivno razmještena pri čemu je najveći broj firmi koncentrisan je na području industrijske zone "Zapad", a ostali kapaciteti su smješteni na različitim izdvojenim lokacijama gradskog područja. Postratni i tranzicijski uticaji doveli su do promjena u strukturi poslovnog sektora. Bilježi se rast udjela trgovine, ugostiteljstva i turizma, bankarskog sektora i uslužnih djelatnosti, što se reflektira u strukturi zaposlenih i strukturi ostvarenih prihoda, dok su mnoga veća industrijska poduzeća propala. Takva sudbina zadesila je fabrike HAK I i II, Gumara, Tuzko, Elir, Kvin Maja (bivša

špiritana), a u stečajnom postupku su dugi niz godina Livnica, Aida i brojna druga preduzeća. Teška industrija koja je činila okosnicu industrijske proizvodnje, danas se temelji na malom i srednjem poduzetništvu sa nesređenim tržištem. U prerađivačkoj industriji grada Tuzla 2018. godine registrovano je 750 poslovnih subjekata ili 7,9% ukupnog broja privrednih subjekata grada Tuzla. U period od 2012. do 2018. godine ispoljen je trend rasta u osnivanju novih privrednih subjekata. U ovom periodu registrovano je 48 privrednih subjekata ili 8 subjekata godišnje (*Tuzlanski kanton u brojkama, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019*).

Tabela 4. Lista najvećih prerađivačkih preduzeća izvoznika sa područja Tuzle u 2017. godini

Naziv preduzeća	Djelatnost	Vrijednost izvoza
Solana d.d.	Prehrambena industrija	18.753.616
Elsta Mosdorfer Bosnia d.o.o.	Elektro industrija	13.904.576
Elatec d.o.o.	Elektro industrija	6.005.883
Umel-dalekovodmontaža d.o.o.	Metalna i mašinska industrija	5.491.697
Traktionssysteme bosnia d.o.o.	Elektro i mašinska industrija	4.678.275
Elcom d.o.o.	Procesna automatika i inženjering	11.266.376
Rentex-com d.o.o. tuzla	Proizvodnja radne odjeće	2.726.615
Piemonte d.o.o. za trgovinu	Mesna industrija	2.562.044
Babilon d.o.o. tuzla	Proizvodnja namještaja	2.164.284
Menprom d.o.o. za proizvodnju, trgovinu i usluge	Mesna industrija	1.574.016
Deling d.o.o. za proizvodnju, promet i usluge	Elektro industrija	1.446.556
Piksel interactive"" d.o.o.	Programiranje i dizajn	1.089.879
CA design d.o.o. tuzla	Programiranje i dizajn	1.069.494
Bosit industry d.o.o. za proizvodnju, promet i usluge	Proizvodnja obuće	1.054.895

Izvor: Strategija razvoja Grada Tuzla 2012- 2016. godine, Revidirana za period 2019-2021.

Struktura djelatnosti prerađivačke industrije grada Tuzle je raznolika. Iz tabele 4 se vidi da prehrambena industrija, prvenstveno proizvodnja soli, ima najveću vrijednost izvoza. Pored toga, značajna je prerada mesa, mlinsko-pekarska industrija, prerada mlijeka, proizvodnja piva, osvježavajućih napitaka i mineralne vode, proizvodnja kolača i konditorskih proizvoda. Industrija građevinskog materijala u Tuzli obuhvata kapacitete za gas beton, kvarcni pijesak i betonsku galanteriju, a uspostavljeni su i kapaciteti iz metalne i elektro industrije, kao i iz grafičke djelatnosti. Dakle, proizvodna i prerađivačka industrija ima značajan izvozni potencijal, a najveći izvoznici u ovoj djelatnosti sa područja grada Tuzle, su prikazani u tabeli 4.

Trgovinska funkcija (trgovina kao djelatnost) je u predratnom periodu zauzimala značajno mjesto u ukupnoj privredi grada. Početkom 1990-ih godina veličina ostavrenog BDP u trgovini iznosila je 150,2 mil DEM, dok je u ukupnom ostvarenom društvenom proizvodu privrede grada učeštovala sa oko 18,3%. U trgovinskoj djelatnosti djelovalo je 846 privrednih subjekata, odnosno 48,4% ukupnog broja privrednih subjekata grada. Među njima, preduzećima od kantonalnog značaja smatrana su: Metalotehna, Tekstil, Tehnopromet, Prehranapromet, Tuzlanka i Amos (*Klapić, 2013*). U postratnom periodu mnoge firme iz oblasti trgovine su propale ili su privatizovane. Međutim, i pored brojnih problema s kojima se susreće, trgovina i danas zauzima značajno mjesto u privredi grada, kako po broju privrednih subjekata, tako i po broju uposlenih i ostvarenom BDP u ukupnoj privredi. Po ukupnom broju zaposlenih trgovina u Tuzli nalazi se na drugom mjestu, poslije rudarstva.

Ukupan broj poslovnih subjekata u oblasti trgovine na veliko i malo, u 2018. godini iznosio je 2.950, što je za 49 subjekata manje u odnosu na 2012 godinu (2.999). Zbog rasta domaćih trgovinskih firmi, te ulaska stranih trgovinskih firmi, dolazi do gašenja mnogih malih firmi koje ne mogu da podnesu tržišnu konkurenciju, što govori podatak da je broj obrta u sektoru trgovine smanjen za 3% (sa 966 u 2016. na 937 u 2017. godini) (*Informacija o stanju trgovačke djelatnosti na području Tuzlanskog kantona u 2017. godini, 2018*). Najveći bosanskohercegovački trgovinski lanac "Bingo" sjedište ima u Tuzli. Osim prehrambenih proizvoda, nudi i konfekcijske, hemijske, kozmetičke proizvode, kao i tehniku i proizvode za kućnu upotrebu. Ova kompanija, pored prodaje bavi se i otkupom različitih roba od drugih proizvođača, kao i proizvodnjom vlastitih proizvoda, te na taj način gradi vlastiti brend. U 2015. godini, započeo je veliku investiciju izgradnje "Bingo City Centra", na površini oko 38.498 m², na mjestu gdje se ranije nalazila fabrika Kvin maja (Špiritana) sa poslovnim sadržajima i parking garažom unutar tri etaže. Centar je otvoren 2016. godine. U sklopu centra su brojne trgovačke radnje koje nude i asortimane poznatih regionalnih i internacionalnih brendova. Na području Grada Tuzle, osim Binga, prisutni su i trgovački lanci Piemonte i Merkator centar, koji pored širokog asortimana domaćih proizvoda, kroz uspostavljenu saradnju sa renomiranim inostranim proizvođačima, nude i proizvode različitih kompanija.

Saobraćajna funkcija na području Tuzle ima jako važnu ulogu u njezinom razvoju. O tome govori činjenica da se do devedesetih godina prošlog vijeka na godišnjem nivou u ovaj sektor investiralo se oko 14 mil DEM ili 9,8% ukupnih privrednih investicija. Ratna i postratna dešavanja ne samo da su prekinula predratni trend razvoja, nego su ovu djelatnost učinile devastiranom i u znatnoj mjeri onesposobljenom za pružanje usluga prevoza putnika i roba. (*Klapić, 2002*). Danas se saobraćajne funkcije na području Grada Tuzla odvijaju kopnenim (drumski i željeznički) i zračnim saobraćajem. Postojeću mrežu puteva drumskog saobraćaja na prostoru grada čine magistralni pravci: Sarajevo – Tuzla – Bijeljina - Kuzmin (M-18), regionalni: Tuzla – Simin Han – Brčko; Tuzla – Solina - Brčko i Tuzla - Dubrave, te putevi lokalnog značaja: Šiški Brod – Bukinje – Tuzla - Simin Han; Solina-Dolovi – Mandići i Donje Dubrave – Donji Pasci – Krojčica – Tuzla. Gledano u cjelini saobraćajna infrastruktura, prvenstveno mreža ulica na području grada je nerazvijena, te predstavlja usko grlo u saobraćaju ljudi i dobara. (*Bećirović, 2012*). Ukupna dužina putne mreže na gradskom području iznosi 150 km, od čega na magistralne puteve otpada 50 km ili 33,33%, na regionalne 31 km ili 20,67% i lokalne 69 km ili 46% (*Tuzlanski kanton u brojkama 2019*). Na pojačan intenzitet, pa i opterećenost saobraćaja u gradu utiče i porast broja vozila. Prema podacima u 2018 godini na području grada registrovano je ukupno 35.324 vozila, od toga 31.336 putnička motorna vozila, 193 autobusa, 3.332 teretna vozila, 417 motocikli i 46 ostala vozila, što je povećanje za 217 vozila u odnosu na 2017. godinu (35.107 vozila) (*Tuzlanski kanton u brojkama, 2019*). U saobraćajnoj djelatnosti Grada Tuzla u 2018. godini registrovano je 216 poslovnih subjekata (pravnih lica), što čini 7,6% ukupne privrede. U analiziranom periodu primjetan je rast broja poslovnih subjekata. Na godišnjem nivou registruje se u prosjeku oko 25 privrednih društva. (*Tuzlanski kanton u brojkama, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019*). Prema podacima iz 2011. godine u djelatnostima saobraćaja bilo je zaposleno 2.939 radnika što je predstavljalo 8,9% ukupnog broja zaposlenih u privredi grada.

Na području Grada Tuzla javni prevoz putnika odvija se putem autobusnog saobraćaja i taksi vozila. Autobuski javni prevoz organizovan je na području grada Tuzla i na području

susjednih opština. Razgranatost autobuske mreže ograničena je mrežom saobraćajnica kao i topografijom grada, te stoga ima malu gustoću pokretljivosti. Cjelokupni autobuski saobraćaj odvija se na 35 gradskih i prigradskih linija (<https://www.gipstk.com>), dok se taksi prevoz odvija isključivo u užem gradskom području. Gradski saobraćaj razvija se u skladu sa potrebama stanovništva i privrede grada, ali i njegove okoline (Smliatić, S.). Nosilac funkcije gradskog i prigradskog prevoza na području grada je preduzeće “GIPS” d.d. Tuzla. Autobuske linije idu do terminala koji su smješteni u zapadnom i istočnom dijelu grada, tj. na samom ulazu u Tuzlu. Na redovnim linijama saobraća se oko 120 autobusa i na godišnjem nivou se preveze oko 15 miliona putnika. Najduža autobuska linija udaljena je od grada oko 35 km, Tuzla-Srebrenik (<https://www.gipstk.com>). Na području grada egzistira i veći broj taksi prevoznika, 221 poslovni subjekt, od čega 34 pravna lica i 187 fizičkih lica, sa 345 taksi vozila. Najveći broj taksi prevoznika pruža usluge na užem području grada. Iako je broj taksi prevoznika mali u odnosu na broj registrovanih vozila veliki broj putnika koristi usluge taksi prevoza uglavnom zbog blizine dolaska na krajnje odredište i niskih cijena usluga. Prema raspoloživim podacima na godišnjem nivou usluge taksi prevoza koristilo je oko 4 miliona korisnika. (https://vladat.kim.ba/Ministarstvo_trgovine_turizma_i_saobracaja, 2019). Grad Tuzla je i važno željezničko čvorište (Tuzla – Doboje, Brčko – Tuzla – Banovići, Tuzla – Živinice – Kalesija - Zvornik). Iako željeznički saobraćaj ima dugu tradiciju postojanja, danas u gradu ovaj vid saobraćaja nema veći značaj i gotovo je u potpunosti obustavljen (Kudumović-Dostović, 2017.). Zračni saobraćaj odvija se preko Međunarodnog aerodroma “Tuzla”, koji se nalazi u Dubravama, 8 km jugoistočno od grada Tuzla i 5 km istočno od grada Živinica. Od 2011. godine na Međunarodni aerodrom Tuzla slijeću avioni niskobudžetne mađarske aviokompanije Wizz Air, a os početka 2011. pa do kraja 2019. godine kroz ovaj aerodrom prošlo je 2.505.312 putnika (<http://tuzla-airport.ba/statistika>). Broj zaposlenih na aerodromu povećan je sa 45 zaposlenih u 2014. godini na 170 zaposlenih u 2018. godini. Avio saobraćaj uspostavljen je na relaciji sa 33 grada Evrope.

Turistička funkcija na području Grada Tuzla do kraja XX vijeka nije imala veću važnost. Turizam se intenzivnije počinje razvijati posljednjih dvadesetak godina. Znatno je uznapredovao zahvaljujući izgradnji i unapređenju turističke infrastrukture i sadržaja. Korištenjem resursa slane vode 2003. godine izgrađen je jedinstven kompleks slanijeh jezera “Panonika” sa slanim vodopadom. Time je napravljen preokret u razvoju privrede grada Tuzla, stavljajući akcenat na razvoj turizma. Kompleks Panonskih jezera od osnivanja do danas posjetilo je preko 4,5 miliona turista, sa prosječnom dnevnom posjetom od oko 7.000 gostiju i sa maksimalnim dnevnim posjetama od oko 15.000 gostiju (<http://panonika.ba/ona>). Osim kompleksa Panonika, turizam Grada Tuzle zasniva se i na drugim oblicima turizma, kao što su: kulturno-historijski, vjerski, sportsko-rekreativni, zdravstveni, banjsko-lječilišni, kongresni i poslovni, koji u značajnoj mjeri unaprijeđuju sliku turističke ponude grada. Broj registrovanih turista (tabela 5) u periodu od 2009. do 2019. godine imao je trend kontinuiranog rasta, odnosno broj turista je povećan sa 14.308 u 2009. godini na 31.570 turista u 2019. godini, što je povećanje od 52,7%.

Tabela 5. Broj turista i noćenja u Gradu Tuzla u 2009. i 2019. godini

Grad Tuzla	2009.	Učešće (%)	2019.	Učešće (%)	Godišnji prosjek
Turisti					
Domaći	8.864	61,95	18.158	57,5	929,4

Strani	5.444	38,05	13.412	42,5	796,8
UKUPNO	14.308	100,0	31.570	100,0	1.726,2
Noćenja					
Domaći	29.934	71,72	31.069	48,7	113,5
Strani	11.806	28,28	32.696	51,3	208,9
UKUPNO	41.740	100,0	63.765	100,0	322,4

Izvor: Turistička zajednica Tuzlanskog kantona, 2020.

U istom periodu ostvareno je značajno povećanje broja noćenja sa 41.740 u 2009. godini na 63.765 noćenja u 2019. godini, od čega 32.696 noćenja stranih turista ili 51,3% i 31.069 noćenja domaćih turista ili 48,7%. U posmatranom period povećan je i broj zaposlenih radnika sa 1.201 u 2009. godini na 1.456 radnika u 2019. godini, što predstavlja povećanje od 21,2% (*Turistička zajednica TK, 2020*). Također, u turističkoj djelatnosti broj poslovnih subjekata povećan je za 72 poslovna subjekta, sa 701 u 2012. godini na 773 u 2018. godini (*Tuzlanski kanton u brojkama, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019*).

JAVNE FUNKCIJE GRADA TUZLE

Obrazovne funkcije danas se ekspanzivno razvijaju i kako na području grada Tuzla tako i u cijelom Tuzlanskom kantonu i Sjeveroistočnoj Bosni. Po broju osnovnih i srednjih škola od početka 1970.-ih godina pa do danas ističe se opština, odnosno Grad Tuzla, a zatim druga dva regionalna centra regije, Bijeljina i Brčko. Za sticanje višeg i visokog obrazovanja za stanovništvo Sjeveroistočne Bosne poseban značaj je imalo osnivanje Univerziteta u Tuzli 1976. godine. Tako je već 1981. godine na prostoru regije bilo 10.831 lica starijih od petnaest godina sa završenom višom i 8.238 sa završenom visokom školom. Do 1991. godine broj lica sa završenom višom školom je povećan za 5021 ili za 46,4%, a sa završenom visokom školom za čak 9.070 ili za 110,0%. U periodu nakon 1995. godine smanjuje se broj osnovnih i srednjih škola, kao i broj učenika koji pohađaju osnovno i srednje obrazovanje što je rezultat prije svega negativnog trenda prirodnog kretanja stanovništva (*Kudumović Dostović, 2017, 213*).

Na području Tuzlanskog kantona u pedagoškoj 2018/2019. godini za rad sa djecom predškolskog uzrasta registrirano je 5 predškolskih ustanova, od toga 1 javna predškolska ustanova (Naše dijete) i 4 privatne (Aladin, Pupaljak, Sretna porodica i Montessori IQ kutak). Predškolskim odgojem i obrazovanjem na području Grada Tuzla bilo je obuhvaćeno 2.309 djece, sa kojima je radilo 176 zaposlenika. Osnovno obrazovanje organizovano je u 36 osnovnih škola (23 centralne i 9 područnih škola, te 1 muzička i 2 škole za učenike s posebnim potrebama). Bilježi se trend smanjenja broja učenika koji pohađaju osnovni odgoj i obrazovanje. Broj učenika u školskoj 2018/19. godini iznosi 8.878 što je smanjenje za 179 učenika u odnosu na školsku 2017/18. godini. U školskoj 2018/19. godini učenici su raspoređeni u 388 odjeljenja, a prosječan broj učenika po odjeljenju je 21,58. U osnovnom odgoju i obrazovanju zaposleno je 775 osoba, od toga žene 531. Srednje obrazovanje organizovano je u 17 škola (2 gimnazije, 1 vjerska škola, 1 umjetnička, 1 za učenike s posebnim potrebama i 12 tehničkih i srodnih strukovnih škola). U oblasti srednjeg obrazovanja zabilježen je također trend smanjenja broja učenika. Broj učenika u školskoj 2018/19. godini iznosio je 5.938 što je smanjenje za 302 učenika u odnosu na školsku 2017/18. godinu. Učenici su raspoređeni u 271 odjeljenja, a prosječan broj učenika po odjeljenju je 21,91.

Treba uzeti u obzir činjenicu da se u srednje škole na području grada Tuzla upisuje i određeni broj učenika iz susjednih općina. U srednjem obrazovanju zaposleno je 700 osoba, od toga žene 445 (*Informacija o stanju u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg odgoja i obrazovanja u školskoj 2018/2019. godini*). U akademskoj 2018/19. godini visoko obrazovanje bilo je organizovano na 24 fakulteta, koji djeluju u okviru JU Univerzitet u Tuzli i nekoliko privatnih visokoškolskih ustanova. U okviru JU Univerzitet u Tuzli djeluje 12 fakulteta i Akademija dramskih umjetnosti na kojima je u akademskoj 2018/19. godini bilo 9.327 studenata. Na 13 privatnih visokoškolskih ustanova koje djeluju u Tuzli registrovan je 1.581 student. Time je povećana ponuda u sektoru visokog obrazovanja grada Tuzla, što stvara potrebu povećanja konkurentnosti studijskih programa između državnih i privatnih fakulteta (*Tuzlanski kanton u brojkama, 2019*).

Važan faktor razvoja društva je naučnoistraživačka djelatnost, koja je organizovana u okviru Univerziteta i Instituta (ekonomski, rudarski, građevinski i hemijski) u Tuzli. Razvoju nauke na području grada Tuzla, a i kantona ne pridaje se dovoljno pažnje od strane kantonalnih vlasti. Izdvajanja iz budžeta za razvoj nauke su minimalna i u 2013. godini iznosila su 0,05% Budžeta Tuzlanskog kantona, što je za 53,14% manje u odnosu na 2008. godinu (*Dostović Kudumović, 2013.*).

Zdravstvena zaštita na području grada Tuzla kao organizovana javna djelatnost ima veoma dugu tradiciju. Prema podacima za 2018. godinu na prostoru grada Tuzla u okviru zdravstvenih ustanova bilo je 1.330 bolesničkih posteljina ili jedna bolesnička postelja na 83 stanovnika. U zdravstvenim ustanovama bilo je zaposleno 772 ljekara (jednog ljekar na 165 stanovnika). Primarnu zdravstvenu zaštitu i Specijalističko-konsultativnu zdravstvenu djelatnost na nivou grada ostvaruje JZU Dom zdravlja sa poliklinikom "Dr Mustafa Šehović". Izvan Doma zdravlja Tuzla, na širem gradskom području djeluje i 25 područnih ambulanti porodične medicine. Gravitaciono područje tuzlanskog zdravstva pokriva 13 opština Tuzlanskog kantona, jer se na području grada nalazi nekoliko ustanova čije usluge ne koriste samo stanovnici grada, nego i šire okoline, tj. Tuzlanskog kantona. Tercijarni nivo zdravstvene zaštite obuhvata: Kantonalni zavod za javno zdravstvo Tuzla, Univerzitetski klinički centar Tuzla, Zavod za zdravstveno osiguranje Tuzlanskog kantona. Osim ovih, na gradskom području djeluje i nekoliko privatnih zdravstvenih ustanova, kao što su Centar za srce, Poliklinika Mediscan, Poliklinika Vaše zdravlje, Poliklinika Medical, Plava poliklinika i dr.

Kulturna funkcija Tuzle je jako važna i predstavlja jedan od najvažnijih elemenata identiteta ovog grada. U oblasti kulture na području Grada Tuzla djeluje nekoliko ustanova: Arhiv Tuzlanskog kantona, Muzej istočne Bosne, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Narodna i univerzitetska biblioteka "Derviš Sušić", Muzej solastva, Narodno pozorište i Centar za kulturu.

Narodna i univerzitetska biblioteka „Derviš Sušić“ počela je sa radom 1946. godine. Predstavlja kulturno, informacijsko i obrazovno središte Grada Tuzla i Tuzlanskog kantona koje građanima obezbjeđuje pristup kulturnim sadržajima i informacijama za potrebe obrazovanja, cjeloživotnog učenja i informisanja. Posjeduje raznovrstan fond od 200.000 bibliotečkih jedinica. Godišnje se u biblioteku učlani oko 10.000 novih članova i isporuči se oko 100.000 usluga (<https://nubt.ba/>). Narodno pozorište Tuzla osnovano je 1949. Godine i od tada u kontinuitetu radi do danas. U toku godine u pozorištu se prikaže oko 120 predstava i posjeti oko 25.000 ljudi (<https://nptz.ba/>) Arhiv Tuzlanskog kantona osnovan je 1954. Godine s ciljem evidentiranja, prikupljanja, sređivanja, obrade i zaštite historijske građe. Posjeduje više od 490 fondova i zbirki, od kojih je veliki broj arhivistički obrađen i

pripremljen za korištenje stanovništvu Grada Tuzla, a u širem smislu i regije Sjeveroistočna Bosna, pa i cijele Bosne i Hercegovine. U okviru arhiva nalazi se biblioteka sa čitaonicom koja posjeduje oko 15.000 bibliotečkih jedinica. U okviru izdavačke djelatnosti arhiv je izdao 44 knjige, 18 kataloga, 21 časopis „Arhivska praksa“, 70 publikacija. Do danas arhiv je organizovao 90 izložbi, koje su bile dostupne stanovništvu regije Sjeveroistočna Bosna, ali i šire (<https://arhivtk.ba>). Muzej istočne Bosne osnovan je 1947. godine. U sastavu muzeja od 1981. godine djeluje i Biološka zbirka. Posjeduje stručnu biblioteku sa 11.554 inventarisane knjige. Do danas je prikupljeno i stručno obrađeno oko 30.000 arheoloških, etnoloških, historijskih, prirodnjačkih i umjetničkih eksponata. Do danas je u muzeju realizovno više od 150 izložbi, te objavljeno na desetine naučnih istraživanja iz oblasti arheološkog, etnološkog, historijskog i prirodnog naslijeđa (www.muzejibtuzla.podkonac.org). Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK osnovan je 1983. Godine s ciljem istraživanja, rekognostiranja, valorizacije, zaštite, korištenja, obnove i afirmacije naslijeđa (baštine) TK. Vrlo je jaka izdavačka djelatnost zavoda, gdje je u zadnjih 10-ak godina izdao 11 brojeva Časopisa Sjeveroistočna Bosna, 10 knjiga edicije Monumenta Srebrenica, 6 zbornika radova sa naučnih skupova, 15 monografija i raznih drugih izdanja. Radna stručna biblioteka broji preko 500 naslova. U okviru zavoda nalaze se 4 izložbe koje se postavljaju po potrebi na području TK i Bosne i Hercegovine (<https://www.bastina.ba>).

Centar za kulturu Tuzla je ustanova od posebnog značaja za grad Tuzlu. Nastao je spajanjem u jedinstven centar za kulturu nekoliko javnih ustanova: Međunarodna galerija portreta Tuzla, Međunarodni atelje „Ismet Mujezinović“, Dom mladih Tuzla, Dom književnosti Tuzla, Festival Kaleidoskop, Švedska kuća solidarnosti G. Lipnica, Društveni dom G. Tuzla i Dom kulture Husino. Djelatnosti ove ustanove pokrivaju širok spektar kulturnih: likovnih, muzejsko-galerijskih, muzičkih, književno-izdavačkih, naučno-istraživačkih i arhitektonskih sadržaja (<https://centarzakulturutuzla.ba/>)

Neke od kulturnih manifestacija koje se priređuju na području grada su: Ljeto u Tuzli, Festival Kaleidoskop, Književni susreti Cum grano salis i dr. koje privlače stanovništvo sa šireg područja. U oblasti kulture na području grada Tuzla u 2012. godini bilo je 105 zaposlenih, dok je u 2017. godini smanjen na 93 zaposlena. Najveće smanjenje broja zaposlenih zabilježeno je u Narodnom pozorištu Tuzla sa 54 na 43. To govori da odnos prema djelatnostima iz oblasti kulture nije na zadovoljavajućem nivou, a u prilog tome govori i činjenica da je iz budžeta Grada Tuzle za finansiranje ustanova iz oblasti kulture u 2012. godini izdvojeno samo 485.638 KM, a u 2017. godini oko 1.116.000 KM (*Strategija razvoja grada Tuzla 2012-2026, revidirana za period 2019-2021.*).

ZAKLJUČAK

Na osnovu izloženih podataka da se zaključiti da je Tuzla kao regionalni centar Sjeveroistočne Bosne, imala, a ima i danas značajnu ulogu u njenom razvoju. Međutim, u izmijenjenim društveno-ekonomskim i političkim prilikama, krajem XX i u prvim decenijama XXI vijeka, Tuzla ulazi u novu etapu razvoja koja je praćena nizom promjena u pogledu značaja njenih funkcija. Radna snaga, koja oslikava stanje cjelokupne privrede, u prvim decenijama XXI vijeka bilježi rast broja zaposlenih, te svaki četvrti stanovnik grada ima status zaposlene osobe. U sektorskoj strukturi vrši se prestrukturiranje sa sekundarnog u tercijarni i kvararni sektor, gdje je prisutan rast kako broja zaposlenih, tako i po broju

novoformiranih poslovnih subjekata, u gotovo svim uslužnim djelatnostima, te se u ovom periodu Tuzla počinje razvijati kao servisni grad. Međutim, problem nezaposlenosti kontinuirano je prisutan, a u najvećoj mjeri rezultat je doseljavanja radno sposobnog stanovništva u grad.

Privredne funkcije grada, koje čine spektar različitih branši počev od industrije, preko trgovine, saobraćaja do turizma, ne razvijaju se istim intenzitetom. Najveći rast bilježi trgovinska funkcija, kako po broju novoregistrovanih poslovnih subjekata, tako i po broju uposlenih. Saobraćajna funkcija dobija na značaju nakon stavljanja u funkciju aerodroma Tuzla, koji je važan nosilac kako domaćeg, tako i međunarodnog prometa putnika i roba na području regije. Turističku ponudu čine destinacije koje privlače veliki broj kako domaćih tako i stranih turista, a među njima naznačajev kompleks „Panonika“, koju je od osnivanja do danas posjetilo blizu 5 miliona turista. Industrijska funkcija koja je u ranijem perioda bila glavni nosilac privrednog razvoja grada i regije, u procesu prestrukturiranja gubi „utrku“ na tržištu, i danas se uglavnom temelji na malom i srednjem poduzetništvu.

Promjenom nove razvojne politike, postignut je značajan iskorak na unapređenju poslovnog ambijenta i promjeni strukture javnih funkcija. U savremenom periodu grad Tuzla se profilirao u moderni centar šire regije, uspostavljanjem novih i jačanjem postojećih kapaciteta u oblasti obrazovanja, zdravstva i kulture, koji su modernizovani i opremljeni za pružanje kvalitetnijih usluga kako stanovništvu grada u užem, tako i regije u širem smislu.

Literatura i izvori:

1. Klapić, M.; 2002., Tuzla kao razvojni centar sjeveroistočne Bosne, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla.
2. Klapić, M.: 2013., Ekonomski razvoj Tuzle od srednjeg vijeka do danas, OFF-SET, Tuzla.
3. Kudumović-Dostović, F.: 2017., Sjeveroistočna Bosna, Geografska Monografija, OFF-SET Tuzla, Tuzla
4. Vresk, M.; 2002., Grad i urbanizacija, Osnove urbane geografije, Peto dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
5. Filipić, P.; 2016., Ekonomski efekti glavnog grada, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 53, 4/2016., str. 893.-922.
6. Bećirović, A., Kudumović-Dostović, F., Osnovne odlike savremene funkcionalno-prostorne strukture grada Tuzle, Acta geographica Bosniae et Herzegovinae Vol. 6, br. 12, Sarajevo, decembar/prosinac, 2019., str. 89-102
7. Kudumović Dostović, F., Tufekčić, S., 2016.; The gravitational area of Tuzla near the end of the XX century, item, Journal of Society for Development of teaching and business processes in new net environment in B&H, Vol. 11, No. 3, 2016, ISSN 1840-1503
8. Klapić, M., Uloga Tuzle kao pola rasta u njenom užem (Tuzlanski kanton) širem gravitacionom području (Regija Sjeveroistočna Bosna), Zbornik radova, Međunarodni naučni skup, Regionalno razvojna problematika Bosne i Hercegovine i susjednih zemalja u procesu približavanja Evropskoj Uniji, Univerzitet u Tuzli, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju, Tuzla, 2003., str. 107-123.
9. Smlatić, S., Društveno-ekonomske funkcije Banja Luke, 1978., 185-190.
10. Funkcionalno-prostorna struktura grada Tuzle i njegovi ključni ekološki problemi, Magistarski rad odbranjen na Univerzitetu u Tuzli, prirodno-matematički fakultet, Odsjeka za geografiju, Tuzla, 2012.
11. Strategija razvoja Grada Tuzla 2012-2026, Revidirana za period 2019-2021., Razvojni tim Grada Tuzla, Tuzla, 2018.
12. Informacija o stanju trgovačke djelatnosti na području Tuzlanskog kantona u 2017. godini, Ministarstvo trgovine, turizma i saobraćaja, Tuzla, 2018.

13. Informacija o stanju u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg odgoja i obrazovanja u školskoj 2018/2019. godini, Vlada Tuzlanskog kantona, 2019.
14. Makroekonomski pokazatelji po kantonima FBiH 2018, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2019.
15. Socioekonomski pokazatelji po općinama u Tuzlanskom kantornu u 2013., Federalni zavod za programiranje razvoja, 2014.
16. Socioekonomski pokazatelji po općinama u Tuzlanskom kantornu u 2015., Federalni zavod za programiranje razvoja, 2016.
17. Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH u 2016., Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017.
18. Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH u 2017., Preliminarni izvještaj, Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018.
19. Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH u 2018., Preliminarni izvještaj, Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018.
20. Tuzlanski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2013.
21. Tuzlanski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2014.
22. Tuzlanski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2015.
23. Tuzlanski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2016.
24. Tuzlanski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2017.
25. Tuzlanski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2018.
26. Tuzlanski kanton u brojkama, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2019.
27. Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017.
28. Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2018.
29. Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2019.
30. Dokumentacija Turističke zajednice Tuzlanskog kantona, Tuzla, 2020.
31. <http://www.tuzla-airport.ba/statistika>
32. <http://panonika.ba/o-nama/>
33. <https://www.gipstk.com>
34. <https://www.muzejibtuzla.podkonac.org>
35. [https://vladatk.kim.ba/Ministarstvo trgovine, turizma i trgovine](https://vladatk.kim.ba/Ministarstvo_trgovine_turizma_i_trgovine)
36. <https://centarzakulturutuzla.ba/>
37. <https://www.nptz.ba/>
38. <https://bastina.ba/>
39. <https://www.nubt.ba/>
40. <https://arhivtk.ba/>

SUMMARY

REGIONAL, SOCIAL AND ECONOMIC FUNCTIONS OF TUZLA CITY**Almira Becirovic, Fadila Kudumovic Dostovic**

Univerzitet u Tuzli, Prirodnomatematički fakultet, Odsjek za geografiju

Univerzitetska 4, 75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina

almira.becirovic@hotmail.comfadila.kudumovic-dostovic@untz.ba

Tuzla, as a city of a long and rich history, tradition, culture and economic development, during the 20th century became political, administrative, educational, health and sport centre of the Northeast Bosnia. In the first decades of the 21st century, in the new economic, social and political circumstances, Tuzla has entered new development phase which is characteristic by the changes in the function and meanings of the facts. Labour, in the first decades of the 21st century, marks its growth. The total number of employees in Tuzla (2002-2018) is around 33.000 or 25% of the complete population. Nevertheless, in this period, the number of unemployed is present (32.4% in 2018), which is the consequence of the inflow of the labour to Tuzla. In this modern times, in Tuzla the number of employees in the sector of service has been growing and on the other hand decrease in the area of industry is present. The growth of the employees was parallel to registered business subjects. Industrial function loses its importance and it is mostly based on small and medium enterprises. In 2018, in the processing industry, 750 business subjects were registered or 7.9 % of the total number of business subjects in Tuzla. The total number of wholesale and retail in 2018 was 2900, and economy in Tuzla has a major significance with the number of employees and (on the second place) as well as with number of registered business subjects. Tourism started developing more intense in the last 20 years and registered number of tourists is increasing from 2009 to 2019 for 52.7%. Public services are very significant within city functions. Educational function has its long time tradition, and it is organized on the different categories: preschool, primary, secondary and faculty. Health service for population is organized within Health Centre Tuzla, which provides primary health protection with medical, laboratory teams and other services, whilst the secondary health protection in on the cantonal level and it is implemented through Tuzla University and Clinical Center, as well as the growing number of private practices. In Tuzla there is a big number of cultural institutions which have an important cultural and scientific impact for the city development.

Authors

Almira Becirovic, master of geographical sciences, works as Professor of History and Geography at Primary School " Brčanska Malta" in Tuzla. She is an associate at the Department of Geography at the Faculty of Science and Mathematics, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina, in the field of Regional Geography and she is a student PhD study of the same department. Author and coauthor of 11 scientific and technical articles published in scientific journals and one textbook of geography.

Fadila Kudumovic Dostovic, doctor of geographical science, assistant professor at the Faculty of Sciences and Mathematics, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina, scientific field Regional geography. In 2012. defended PhD Thesis "Regional-geographic characteristics of North-eastern Bosnia" at Geography Department of Faculty of Natural Sciences and Mathematics, University of Tuzla. Author and coauthor of 20 scientific and technical articles and one scientific book.